

O. Sidorkina

INTERCULTURAL INTERACTION IN THE CONTEXT OF RELIGIOUS COMMUNICATION: A SOCIO-PHILOSOPHICAL ASPECT

Introduction. Over the past decade, intensified global migration has created pressing economic, political, cultural, and psychological challenges. As both a product and driver of globalization, migration fosters sustained contact between diverse cultural traditions, reshaping intercultural interaction. Religious communication, as a marker of civilizational identity, plays a key role in this process. Addressing its consequences requires socio-philosophical reflection to develop communication-based approaches to mitigating negative effects. **The aim** of this article is to study the peculiarities of intercultural interaction in the context of religious communication in the face of socio-cultural challenges in today's information society. **Research methods.** The study is based on the core principles of the dialectical approach, socio-cultural determinism, systems theory, communicative philosophy, and the axiological foundations of communicative interaction, as well as elements of phenomenology. The generalisations presented also draw on philosophical research into communicative discourse in contemporary society. **Research results.** One of the socio-philosophical aspects of the religious and communicative component of intercultural interaction is the analysis of how culturally significant centres and zones of social contact are shifting from historically established territorial spaces to the virtual realm of information networks under the influence of information and communication globalisation—a process that dialectically leads to transformations in the real territorial space of intercultural interaction, often taking the form of cultural intrusions or invasions. **Discussion.** In today's information society, the internationalisation of cultural and economic relations fosters both secularising and unifying tendencies, alongside a revival of traditionalism in the form of demonstrative religiosity. Despite the rise of rationalism and pragmatism, the religious dimension of communication persists, often intertwining with rationality and taking on new, sometimes politicised forms. To overcome negative trends in intercultural interaction, the globalisation model is increasingly giving way to dialogue as a modern form of internationalisation. **Conclusions.** Intercultural interaction in the context of religious communication in the information society reflects the dichotomy between the global (cosmopolitan) and the local (national, traditional), expressed in conflicting processes of adaptation and enclavisation, dialogue and confrontation. The religious and communicative dimension manifests in the shift of cultural interaction centres from traditional territorial spaces to virtual information networks, which also influences real territorial interaction. To counter negative trends, a shift towards dialogue is essential as a modern form of internationalising social and communicative relations.

Keywords: information society, communication space, globalisation, intercultural interaction, dialogization, tolerance, communication, religious communication.

DOI:

УДК 001.89(045)

І. П. Скиба

СПЕЦИФІКА ЦІННОСТЕЙ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Державний університет «Київський авіаційний інститут»
e-mail: ivan.skyba@npp.kai.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-1555-8632>

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі дослідження специфіки цінностей наукового знання. Розглянуто дві цінності наукового знання: когнітивну та інструментальну. Показано прямопропорційність їхнього взаємозв'язку та взаємообумовленості. Значення цих цінностей наукового знання обумовлюється регулятивною функцією науки, яка може бути спрямована переважно чи на пристосування до середовища, чи на його перетворення. Досліджено специфіку затребуваності цінностей наукового знання на різних етапах розвитку суспільства та науки. Розглянуто фундаментальні та прикладні дослідження як такі, що спрямовані на створення та реалізацію когнітивної та інструментальної цінностей наукового знання.

Ключові слова: наукове знання, когнітивна цінність, інструментальна цінність, істина, суспільство, діяльність.

Вступ

Традиційно у науковому знанні виділяють дві цінності: когнітивну (пізнавальну, екзистенційну) та інструментальну (Скиба 2019). Так, з одного боку, будь-яке наукове знання характеризується когнітивною цінністю, яка є абсолютною і полягає в його здатності пояснювати явища дійсності, виявляти закони світу. В такому випадку наукове знання є ніби самоцінним. Цієї якості йому надає його об'єктивність, істинність. До науки звертаються, щоб зрозуміти і пояснити речі та явища. В якості бінарної стосовно когнітивної цінності наукового знання виділяють інструментальну цінність. Дана цінність наукового знання визначається його корисністю для людської діяльності. Наукове знання здатне відкривати перспективу цілепокладання на основі передбачення можливих результатів діяльності, удосконалення засобів діяльності і інтелектуального розвитку самої людини як суб'єкта діяльності (Скиба 2019). Значення цієї цінності обумовлюється регулятивною функцією науки, яка може бути спрямована переважно чи на пристосування до

середовища, чи на його перетворення. Очевидно, що в першому випадку цінність знання як інструмента дії є мінімальною, оскільки людина намагається вписатися в гармонію оточуючого її світу, в другому – вона максимальна, так як людина намагається перетворити, змінити світ згідно зі своїми потребами, встановити контроль над природою і суспільством.

В умовах сьогодення, зокрема меркантилізації науки, розгляд наукового знання крізь призму його подвійної цінності, на нашу думку, дає підстави знову цілісно поглянути на наукове знання. Це дозволяє розуміти наукове знання в соціокультурних практиках процесуально, як інструментальне знання, тобто таке, що в практичній діяльності реалізує свою інструментальну цінність, не лише не заперечуючи при цьому своєї когнітивної цінності, а, навпаки, спираючись на неї, виходячи з неї.

Мета дослідження – дослідити особливості цінностей наукового знання.

Методологія дослідження

Основою методологічної стратегії дослідження є соціокультурний, культурно-історичний та системний

методологічні підходи в їхньому діалектичному взаємозв'язку. Соціокультурний підхід надав можливість осмислити місце і роль когнітивної та інструментальної цінностей наукового знання у життєдіяльності соціуму. Культурно-історичний підхід дозволив розкрити особливості предмета дослідження через призму змін ціннісних установок певної культурно-історичної епохи. А системний підхід – дослідити кореляцію когнітивної та інструментальної цінностей наукового знання цілісно, враховуючи взаємозв'язки як між ними і соціальними практиками, людиною, так і між людиною та іншими факторами, що здійснюють на них вплив. Поєднання означених підходів із методами аналізу і синтезу, аналогії, компаративним підходом, принципами взаємозв'язку та розвитку дали можливість здійснити дослідження специфіки цінностей наукового знання.

Результати

Проблема подвійної цінності наукового знання загалом зачіпає проблему наукового знання та пізнання. Класично проблема наукового пізнання вирішувалася вказуванням на мету пізнання – досягнення істини, яка розумілася як відповідність знань дійсності (Аристотель 2022). Корисність же, утилітарність такого знання була наслідковою, похідною (проекційною), дещо другорядною властивістю його (знання) істинності.

В античній науці значно більш затребуваною була когнітивна цінність наукового знання, а інструментальна цінність хоч і усвідомлювалася еллінами, проте їй відводилася незначна роль. Загалом антична наука постає як теоретичне знання заради істини. Наукове пізнання ототожнювалося давніми греками зі спогляданням природи (в цьому вбачалася справжня мета науки), а всяка практична дія з природними об'єктами розглядалася як така, що заважає і затьмарює істину. Споглядальність, уможгадність, нерозривність з філософією були характерними рисами теоретичного знання давніх греків *episteme* (астрономії, математики, фізики тощо). Вище цінувалося «знання заради знання», визнавалася його пріоритетність над знанням заради наслідків. Причому одержання «знання заради знання» розглядалося як вища форма людської діяльності, що порівнювалася лише з вищим розумом (богом). Теза Аристотеля: «Всі інші науки є більш необхідними, але кращої немає жодної» є вираженням загального ставлення вчених Античності до когнітивної та інструментальної цінностей наукового знання (Аристотель 2022).

В епоху Нового часу, в період, коли наука фактично переживає своє друге народження, суттєво зростає значення інструментальної цінності наукового знання. Ф. Бекон проголосив ідею єдності істини і користі як основного принципу нової науки, що народжується. Він зазначав, що перед наукою поставлене завдання «...знаходження не доказів, а мистецтв, і не того що відповідає основним положенням, а самих цих положень, і не ймовірних основ, а призначень і вказівок для практики» (Васон 2017). Ф. Бекону належить основна теза нового мислення: «Знання-сила». Наукове знання, наука, за Ф. Беконом, є потужним інструментом соціальних

змін. Для вченого природа є об'єктом наукового пізнання, за допомогою якого людина видобуває засоби зміцнення свого панування над силами природи. Ф. Бекон як засновник і представник емпіризму виходить із положення, що джерелом наукового пізнання є чуттєвий досвід і тому наука повинна спиратися саме на досвід. Ф. Бекон доходить думки, що когнітивна й інструментальна цінності наукового знання є тісно взаємопов'язаними. І цей взаємозв'язок демонструє прямо пропорційний характер. Істинність наукового знання, за Ф. Беконом, тісно пов'язана з практичною діяльністю людини, причому те, що у дії «найкорисніше, те й у знанні найбільш істинно» і навпаки.

Виходячи з цього, Ф. Бекон розрізняє плодоносні (інструментальна цінність, – І.С.) та світлоносні (когнітивна цінність, – І.С.) досліді. Плодоносні досліді спрямовані на забезпечення конкретного, корисного результату. Світлоносні досліді не дають безпосередньої практичної користі, але проливають світло на глибокі взаємозв'язки, розуміння (знання) яких дозволяє оптимізувати плодоносні досліді. За справедливою оцінкою Ф. Бекона, наука не може бути зведеною лише до корисності, тому що вона є корисною взагалі (в принципі). Теоретична наука (в т.ч. й філософія) спрямована на виявлення причин природних процесів, тоді як практична наука – на створення знарядь перетворення природи. Як відомо, Ф. Бекон порівнював учених із «мурахами» – емпіриками, які ведуть спостереження та збирають матеріал досвіду; «павуками» – теоретиками, які будують теорії та спираються лише на логіку, ігноруючи факти, та «бджолами», які займають проміжне положення та є прикладом справжнього вченого. Справжнє ж наукове знання, за Ф. Беконом, досягається за допомогою пізнання причин. Він, як і Аристотель, ділить причини на чотири види. Завдання ж науки (філософії), на його думку, полягає в тому, щоб пізнати природу із самої природи, побудувати не спотворену суб'єктивними привнесеннями картину об'єкта. Для цього необхідно провести «очисну роботу» позбавлення від різних «ідолів», тобто критично досліджувати природу людського розуму та форми доведення.

Отже, у Новий час у науці видозмінюється мета: до максими отримання істинних знань (Античність) додається вимога корисності цих знань соціуму, людині. Затребуваною стає не лише когнітивна цінність наукового знання, а й інструментальна, що в подальшому знаходить своє втілення в становленні фундаментальної (акцент на когнітивній цінності наукового знання) та прикладної (акцент на інструментальній цінності наукового знання) наук (див. Обговорення). В цей час відбувається зміна ціннісно-цільових підвалин науки, що з часом перетворює її на невід'ємну і необхідну складову соціальної системи та відкриває перспективи для перетворення наукового знання на інструментальне. Наука Нового часу отримує вимогу практичного спрямування і вже розуміється як сила, що здатна і повинна забезпечити користь для суспільства у вирішенні соціальних завдань.

Почався процес перетворення науки на безпосередню продуктивну (виробничу) силу, що з

часом по-новому поставило проблему когнітивної та інструментальної цінностей наукового знання та їхнього співвідношення. Так, наприкінці XVII – початку XIX ст. відбулася промислова революція. Буржуазія відкрила в природознавстві основу розвитку та вдосконалення виробництва. У такий спосіб домінуючою стає утилітарна спрямованість природничих наук. Наукове пізнання стає все більш спеціалізованою та професійною галуззю. В цей час створюється образ науки як неупередженого пошуку ціннісно-нейтральної істини. Таке розуміння наукового пізнання зводило до мінімуму можливості ціннісних конфліктів науки як інституту з іншими сферами суспільства. Саме такий образ науки дозволив їй піднятися над різними приватними та груповими інтересами та сприяв інституалізації. Водночас такий образ науки сприяв закладанню в когнітивний потенціал наукового знання значних ризиків. Тобто практична затребуваність інструментальної цінності наукового знання поставила проблему якості когнітивної цінності наукового знання.

Сьогодні, в умовах постнекласичної раціональності, є розуміння, що наука не може розглядатися як «чиста» сфера пізнання. Дана установка не сприяє науковому прогресу. Сучасна наука розуміється як частина культури (Кримський 2009), при цьому роль протистояння протилежностей послаблюється, а роль єдності, цілісності культури зростає. Посилюється взаємозв'язок природничо-наукового, науково-технічного і соціально-гуманітарного знання.

Традиційне ставлення до знання в будь-якому суспільстві було неоднозначним: у ньому бачили джерело добробуту та могутності, а також джерело бід і нещасть. Не стали винятком і наука та наукове знання. Зростання затребуваності інструментальної цінності наукового знання, його реалізація в соціальних практиках, окрім позитивних змін і досягнень виявила і ризики когнітивної цінності наукового знання, спричинені, передусім, обмеженнями класичної раціональності. В практичній площині ці ризики постали низкою проблем як наслідків науково-технічного прогресу, що в умовах сучасних соціокультурних процесів набули глобального характеру.

Учений А. Сахаров у Нобелівській лекції «Світ, прогрес, права людини» справедливо зазначив, що, починаючи з другої половини XX століття, людство вступило в особливо відповідальний, критичний період своєї історії (Sakharov 1975). Успіхи промислового та технологічного прогресу є суперечливими: вони мають як вельми позитивні, так і грізно негативні наслідки. Але будь-які спроби уповільнити темп науково-технічного прогресу, повернути назад урбанізацію, заклики до ізоляціонізму, патріархальності, до відродження на основі звернення до здорових національних традицій минулих століть є нереалістичними. Прогрес є неминучим, його припинення означало б загибель цивілізації (Sakharov 1975). Але прогрес є можливим і безпечним лише під контролем Розуму.

Це, безсумнівно, передбачає обов'язкову відповідальність учених за результати дослідження,

створення когнітивної цінності наукового знання, а урядів – за використання досягнень пізнання, реалізації його інструментального потенціалу. В умовах постнекласичної раціональності очевидним і зрозумілим є те, що наукові дослідження повинні перебувати під постійним контролем з боку громадськості та органів влади, але, насамперед, під контролем із боку самих учених. Р. Сіншермер справедливо зазначає, що не слід мати ілюзії, ніби можливо обмежити не самі наукові дослідження, а лише можливі технічні застосування наукових знань: навряд чи можна сподіватися, що які-небудь наукові досягнення, що обіцяють технічний або економічний ефект або застосування у військовій справі, не знайдуть такого застосування (Sinsheimer, 1979). Воно стає питанням честі вчених. Тому сьогодні висуються підвищені вимоги до моральних якостей вчених. А в будь-яке ядро значної дослідницької програми (теорії) з метою мінімізації ризиків при створенні та накопиченні когнітивного потенціалу (цінності) наукового знання, як правило, вплавлено певні етичні уявлення про належне, про найкраще, про благо. Особливістю сучасних інтеграційних тенденцій у науці є те, що до цих процесів усе більше залучаються суспільні й гуманітарні науки. Зокрема, гуманітаризація науки розглядається як засіб проти технократизації мислення. Втім дані кроки мають обмежену ефективність через зниження престижу науки та скорочення фундаментальних досліджень.

Обговорення

Починаючи з Нового часу, наука все більше орієнтується на те, щоб когнітивна цінність наукового знання забезпечувала належний рівень його інструментальної цінності, щоб її «світлоносні» досліді – пізнання «причин» та «аксіом» прокладали шлях до «плодоносних» (Ф. Бекон). «Віддаленість» від практичного застосування результатів наукових досліджень характеризують фундаментальні та прикладні науки.

Основною метою фундаментальної науки є розширення нашого розуміння та знання фундаментальних принципів і механізмів, які лежать в основі природних та соціокультурних явищ. Вона зосереджена на вивченні невідомого, відкритті нових ідей та формулюванні теорій, які можуть не мати негайного практичного застосування. Фундаментальні дослідження спрямовані, передусім, на створення та приріст когнітивної цінності наукового знання через внесок «наукової новизни» в існуючий масив наукових знань та закладення основи для майбутніх відкриттів. Для фундаментальних досліджень є характерним отримання істини. Впродовж тривалого часу розвитку науки діяльність вчених спонукалася майже винятково прагненням до істини. Коперніканська революція була революцією переважно у сфері фундаментального, світоглядного знання. Об'єктивна істинність вважалася головною, обов'язковою вимогою, що ставилася до наукового знання. Тому будь-який справжній учений покликаний, за словами К. Маркса, розмовляти мовою самого предмета, висловлювати своєрідність його сутності (Marx 2011). Саме пошуку істини

прагнули видатні вчені І. Ньютон, Л. Больцман, Д. Менделєєв, Н. Бор, А. Ейнштейн та багато інших.

Прикладна наука, в першу чергу, займається практичним застосуванням наукових знань та принципів для вирішення конкретних проблем та завдань реального світу. Її мета полягає в перетворенні когнітивної цінності наукового знання на інструментальну, що проявляється у використанні наукових результатів (фундаментального знання) для розробки практичних рішень та інновацій, які знаходять відчутне застосування у різних галузях. Прикладна наука спрямована, передусім, на вирішення практичних проблем, удосконалення існуючих технологій та задоволення потреб і запитів суспільства.

У такий спосіб, фундаментальні дослідження спрямовані на досягнення істини, а прикладні – на досягнення користі. З цієї точки зору, у багатьох науках є як фундаментальний, так і прикладний аспекти. Фундаментальні дослідження спрямовані на здобуття нового знання про явища та закони дійсності. Вони характеризують розвиток науки і безпосередньо не переслідують жодних практичних цілей. Дослідника цікавить істина заради неї самої, він не завжди знає, яку користь із її пізнання можна буде отримати в майбутньому. Особливістю прикладних досліджень є пряма націленість на отримання необхідного для вирішення практичних завдань знання. При цьому йдеться про рішення деякого класу практичних завдань у загальному вигляді. Дослідник не може ухилитися у бік для вивчення інших можливостей, навіть якщо вони обіцяють надати цікаві результати.

Місце та роль фундаментальних і прикладних досліджень в історії суспільства та наукової спільноти змінюється. До середини XIX ст. прикладні дослідження досить мало привертати увагу вчених. Найчастіше прикладні завдання були пов'язані з удосконаленням наукових приладів та інструментів. Це пояснюється тим, що до середини XIX ст. наука мала лише незначний вплив на повсякденне життя та побут людей, але з кінця XIX ст. ситуація починає стрімко змінюватися.

Сьогодні питання про співвідношення фундаментальних та прикладних досліджень загалом є дискусійним. Втім, на нашу думку, наявні тенденції до інтенсифікації прикладних досліджень, що дає змогу зробити висновок про те, що сучасна наука все більшою мірою набуває прикладного характеру.

Зниження інтересу до фундаментальних досліджень, на нашу думку, викликано, з одного боку, прагненням знизити фінансові затрати, а з іншого – обумовлене поширенням у суспільстві ідеалів прагматичної концепції істини. В таких умовах класичне прагнення вченого до приросту когнітивної цінності наукового знання, до пізнання істини, на жаль, може розумітися і розуміється як задоволення власної цікавості за рахунок суспільства. В цьому контексті наголосимо, що специфіка української інтелектуальної традиції полягає в розгляді знання перш за все як Блага, як самоцілі будь-якого пізнання. Саме ця орієнтація разом із адекватним уявленням про інструментальну значущість знання

стала передумовою успішного розвитку і досягнень української науки. Дана позиція, на нашу думку, заслуговує на особливу увагу у зв'язку з процесами скорочення фундаментальних досліджень та послідовного розширення прикладних розробок – тенденцією, що, перш за все, є характерною для країн – лідерів науки, але до якої поступово долучається і Україна.

Висновки

У науковому знанні виділяють дві цінності: когнітивну та інструментальну. Розгляд наукового знання крізь призму його подвійної цінності дозволяє знову цілісно поглянути на проблему наукового знання. Під впливом прагматичної концепції істини та тенденцій розвитку сучасного суспільства, необхідно не зводити його лише до корисності, а враховувати і когнітивну цінність наукового знання, їхній діалектичний взаємозв'язок. В умовах становлення постнекласичної раціональності в науці, наявне посилення вимог до питання моральної відповідальності вчених, що у певний спосіб, детермінують специфіку приросту та практичної реалізації когнітивної та інструментальної цінностей наукового знання.

Список літератури

1. Арістотель *Метафізика*; перекл. Олексій Панич. Темпора. 2022. 848 с.
2. Дротянко Л. Г. *Феномен фундаментального і прикладного знання : (Постнекласичне дослідження)*. К. : Вид-во Європ. Ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджм. і бізнесу, 2000. 423 с.
3. Кримський С. Б. *Культурні виміри науки. Ранкові роздуми*. 36. ст. К. : Майстерня Білецьких, 2009. С. 33-39.
4. Скиба І. П. Інструментальне знання та інструменталізм: корисність істини та істинність користі. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2019. № 1. С. 72-76.
5. Скиба О. П. Небезпека «беконівського» ідеалу науки. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2014. Вип. 1 (19). С. 71-74.
6. Bacon F. *The New Organon (Novum Organum Scientiarum)* J. Spedding, R. Leslie Ellis and D. Denon Heath. Macmillan and Co., Clarendon Press, 2017.
7. Marx K. *Das Kapital (Capital)*. MobileReference, 2011. 333.
8. Sakharov A. *Nobel Lecture Peace, Progress, Human Rights*, December 11, 1975 (Translation) <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1975/sakharov/lecture/>
9. Sinscheimer R Z. The presumption of science. *Limita of scientific inquiry*. № 9, 1979. С. 35.
10. Ziman J. Non-Instrumental Roles of Science. *Science and Engineering Ethics*, 2003, Vol. 9, Issue 1, pp. 17-27..

References

1. Aristotel. 2022. *Metafizyka [Metaphysics]*. Translated by O. Panych. Kyiv: Tempora.
2. Drotianko, Liubov. 2000. *Fenomen fundamentalnogo i prikladnogo znannia: (Postneklasichne doslidzhennia) [The Phenomenon of Fundamental and Applied Knowledge: (Post-Classical Research)]*. Kyiv: Vydavnytstvo Yevropeiskoho Universytetu finansiv, informatsiinykh system, menedzhmentu i biznesu.
3. Krymskyi, Serhii. 2009. *Kulturni vymiry nauky [Cultural Dimensions of Science]*. In *Rankovi rozдумы, Morning Reflections*, 45–65. Kyiv: Maisternia Biletskykh.
4. Skyba, Ivan. 2019. "Instrumentalne znannia ta instrumentalizm: korysnist istyny ta istynnist korysti" ["Instrumental Knowledge and Instrumentalism: The Utility of Truth and the Truth of Utility"]. *Visnyk Natsionalnogo aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1 (29): 72–76.

5. Skyba, Oksana. 2014. "Nebezpeka 'bekonivskoho' idealu nauky" ["The Danger of the 'Baconian' Ideal of Science"]. *Visnyk Natsionalnoho aviaatsiynoho universytetu. Seria: Filosofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1(19): 71–74.
6. Bacon, Francis. 2017. *The New Organon (Novum Organum Scientiarum)*. Edited by J. Spedding, R. Leslie Ellis, and D. Denon Heath. Oxford: Clarendon Press.

7. Marx, Karl. 2011. *Das Kapital [Capital]*. MobileReference.
8. Sakharov, Andrei. 1975. "Nobel Lecture: Peace, Progress, Human Rights, December 11, 1975." <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1975/sakharov/lecture/>
9. Sinsheimer, Robert. 1979. "The Presumption of Science." *In Limits of Scientific Inquiry* 9: 120–130.
10. Ziman, John. 2003. "Non-Instrumental Roles of Science." *Science and Engineering Ethics* 9 (1): 17–27.

I. Skyba

THE SPECIFICITY OF THE VALUES OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE

Introduction. The article addresses the relevant issue of the specificity of the values of scientific knowledge. Two main values are considered: cognitive and instrumental. Their direct proportional interrelation and mutual conditioning are demonstrated. The significance of these values is determined by the regulative function of science, which may be directed either toward adaptation to the environment or its transformation. **The aim** of the article is to explore the characteristics of the values inherent in scientific knowledge. **Research methods.** Systematic, cultural-historical and sociocultural methodological approaches are used in their dialectical interconnection. **Research results.** In Antiquity, the cognitive value prevailed – science was pursued for the sake of truth, while its usefulness was viewed as secondary. During the Modern era, the instrumental value of knowledge gained prominence, especially in the works of Francis Bacon, who argued for the unity of truth and benefit. In contemporary post-nonclassical science, the dialectical interrelation between cognitive and instrumental values is recognized, alongside the increasing demand for scientists' ethical responsibility. **Discussion.** Fundamental and applied research is analyzed in terms of its orientation toward the generation and implementation of the cognitive and instrumental values of scientific knowledge. **Conclusions.** Viewing scientific knowledge through the prism of its dual value allows for a renewed, holistic understanding of the problem of science. It is essential not to reduce it merely to usefulness but to also acknowledge the cognitive value of scientific knowledge and their dialectical interrelation. The emergence of post-nonclassical rationality in science and the growing emphasis on the moral responsibility of scientists in contemporary society to a certain extent determine the specificity of the growth and practical implementation of the cognitive and instrumental values of scientific knowledge.

Keywords: scientific knowledge, cognitive value, instrumental value, truth, society, activity.

DOI:

УДК 004.946(045)

О. П. Скиба

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

e-mail: oksana.skyba@npp.nau.edu.ua;

Анотація. В інформаційну епоху широке розповсюдження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій стає основою для створення світу віртуальної реальності VR («virtual reality»). У світі віртуальної реальності людині відкривається необмежений світ можливостей для формування нових моделей поведінки, спілкування, способу життя, відбувається витіснення традиційних моральних цінностей та формування нової етики інформаційної епохи. У життєвому просторі «virtual reality» людина постає як суб'єкт, що збирає, обробляє і перетворює інформацію відповідно до своїх потреб і, як творець, деміург, що забезпечує її існування та розвиток. Користувач інформаційно-комунікаційних технологій, занурюється у віртуальну реальність, творить її у її ж середовищі. Тобто людина творить віртуальну реальність, але створює її аж ніяк не довільно, не просто реалізує власні бажання, а за існуючими законами конструювання, закладеними в її світогляді. Отже, «virtual reality» залежить від індивідуальних особистісних характеристик користувача, особливостей його мислення і уяви, її не можна однозначно розглядати, як об'єктивну чи суб'єктивну реальність. Вона ніби перебуває у просторі між двома реальностями (суб'єктивною та об'єктивною) і отримує новий онтологічний і антропологічний вимір.

Ключові слова: віртуальна реальність, доповнена реальність, віртуальність, інформаційно-комунікаційні технології, життєвий простір людини, імерсивні технології.

Вступ

Перше стрімке розширення життєвого простору людини відбувається ще у XVII столітті в епоху Нового часу в результаті науково-технічної революції. Технічно опановане середовище доповнює природне середовище існування людини, тим самим розширюючи і якісно видозмінюючи життєвий простір людства. Світ техніки виводить людське суспільство на новий рівень життя і взаємодії з природою, викликає трансформацію стосунків між людьми, традиційних моральних орієнтирів, отримуючи новий онтологічний і антропологічний вимір. Тобто трансформація життєвого простору людини в період науково-технічного прогресу супроводжувалася витісненням традиційних моральних цінностей цінностями індустріального суспільства. Щось схоже відбувається в період інформаційної революції, коли

широке розповсюдження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій стає основою для створення світу віртуальної реальності VR («virtual reality»), що виникає як закономірний її наслідок. На думку дослідників, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (оновлення протягом кількох років) і невпинне зростання їхньої кількості, можливість отримувати у мережі освіту, роботу, спілкуватися за допомогою соціальних мереж, проводити дозвілля не може не здійснити могутній вплив на трансформацію ціннісних орієнтирів людини. У світі «virtual reality» відкривається необмежений світ можливостей для формування нових моделей поведінки, спілкування, способу життя, що якісно відрізняються від традиційних ціннісних орієнтирів «реальної реальності» RR («real reality»). У життєвому просторі «virtual reality» людина постає як суб'єкт, що збирає, обробляє і перетворює